

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı

Faik Çelik¹

Özet

Bu çalışmada IMF politikaları çeşitli yönleriyle ele alınmakta, farklı ülkelerdeki IMF politikaları incelenmekte ve irdelenmektedir. IMF uygulamaları uzun vadede istikrar için yapıyor olsa da kısa ve uzun vadede toplum/ülke içindeki gelir dağılımı ve refahı bozmakta/değiştirmektedir.

Anahtar kelimeler: IMF ve refah; Asya krizi; IMF ve Türkiye

The IMF programs that practiced developing countries and welfare state perceptive

Summary

In this study IMF policies have examined with different aspects and policy practices are analyzed. IMF policies putting into practice for long-term stability but in the long and short term income distribution/welfare are damaged.

Key words: IMF and Welfare; IMF and Asian crises; IMF and Turkey

¹ cfaik@hotmail.com , Yrd. Doç Dr. /Assistant Professor. Dr

1.Giriş

Refah devleti anlayışı, toplumu oluşturan bireylerin satın alma gücünün artması, gelir dağılımında adaletin sağlanması anlamına gelir. Önceleri Keynesyen anlayış doğrultusunda şekillenen toplam talebi artırmaya yönelik, kamu harcamalarının

artırılması ve vergilerin azaltılması yönünde politikalar zamanla birçok hükümet tarafından amacı dışında kullanılmış özellikle gelişmekte olan ülkeler bundan zarar görmüştür. Günümüzde kurtarmaya yönelik uygulanan politikalar halkın refah düzeyini yükseltmeyi değil daha da kötüleştirmiştir. Artan istikrarsızlık ortamlarında ekonomik krizlerle karşılaşan ülkeler, yeniden istikrarı yakalamak uğruna küreselleşme akımı ile birlikte IMF ve Dünya Bankası tarafından 1980'li yıllarda yürürlüğe konan makroekonomik programları uygulamakta zorlanmışlardır. Makroekonomik düzeni sağlamayı hedefleyen bu programlarla ekonomik istikrar gerçekleştirilmek istenirken yoksulluk daha da artmış orta sınıf adeta tasfiye edilmiştir. Böylece gelir dağılımı sınıflaması yapılırken alt gelir ve üst gelir sınıfı arasındaki mesafe daha da artmıştır. Bu çalışmayla gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programlarının refah devleti anlayışı doğrultusundan ne derece uzak olduğu ortaya konmak istenmiştir.

2. Refah Devleti Esası

Refah devleti genellikle halkının sosyal durumlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı amaçlayan devlet olarak tanımlanmaktadır. Refah devleti Halkın ekonomik ve sosyal haklardan yararlanmaları için gerekli önlemleri alır. Böyle bir tanımlama, Batı toplumlarında çoğunlukla refah devleti denilen devlet anlayışından pek farklı değildir.

Refah çok farklı anlamlara sahip bir terimdir. Ancak genellikle sosyal politikanın özel bir ögesi belli etmek anlamında kullanılmıştır. Bu terim ABD'de; ölçülen gelir, geride kalan, devletin sağladığı yardımın boyutları anlamına gelir. Oysa Avrupa'da bu terim daha geniş anlamıyla kullanılmaktadır. Burada, refah devleti denilince halkın gelir güvencesi, sağlık, eğitim, sosyal konut ve sosyal hizmetler anlaşılmaktadır.²

² M. Koray, "Sosyal Devlet Kavramında Yeni Gelişmeler". **Sosyal Politika Tartışmaları, Sosyal Devlet ve Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayınları**, No:4, Mayıs-1996, s. 15-16

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

Devletin piyasalara müdahalede bulunmaması temeline dayalı liberal politikalar, 1929 Dünya bunalımından sonra yerini, ekonomik ve sosyal düzenin tanziminde devleti birincil aktör haline getiren Keynesyen iktisat politikalarına bırakmıştır. 1970'li yılların ortalarında, birinci ve ikinci petrol krizleri ile başlayan yeni bunalıma kadar hızlı bir büyüme ve refah artış dönemi yaşanmış ve müdahale anlayışının iyice yükseldiği bu dönemde devletler sosyal politikaların sağlanmasında en etkin kurumlar haline gelmiştir. Refah ve büyüme döneminin koşulları devletin hem sosyal politikaları kolayca uygulamaya koymasına ve hem de sosyal politikaların tür ve kapsamının genişlemesine imkan sağlamıştır.³

3. Refah Devleti Anlayışında IMF Politikaları ve Beraberinde Getirdiği Sorunlar

Kamusal politikalar için ihtiyaç duyulan harcamaların yüksek seviyelere ulaşması çeşitli ülkelerde çok yüksek vergi oranları ve vergi yükünü ortaya çıkarabilmektedir. Ağır vergi yükü, toplam tasarruflar, yatırımlar ve çalışma gayretini olumsuz etkileyerek, üretkenlikte krizleri ve ekonomik büyümenin yavaşlamasını ortaya çıkarmakta, toplam yatırımlar üzerindeki etkisi işsizlik sorununu daha da ağırlaştırmaktadır. Vergi gelirleri hızla büyüyen bu harcamaları karşılamakta yetersiz kalınca, politik rekabet, hükümetleri vergi almadan, borçlanma veya para basma yoluyla harcamaya yöneltebilmektedir. Ayrıca giderek artan vergi yükü, vergi kaçakçılığının da temel nedenlerinden birisi olmuş ve kayıt dışı faaliyetleri yaygınlaştırmıştır. Sosyal refah devleti anlayışı beraberinde bütçe açıklarını, enflasyonu, ağır borç yükünü, ağır vergi yükünü ve istikrarsızlıkları getirebilmektedir.⁴

Bazı durumlarda bütçede oluşan açıklar veya fazlalıklar vergilerin azaltılması veya arttırılması şeklinde olabileceği gibi, vergi gelirleri sabitken, harcamaların azaltılıp arttırılması yoluyla da oluşabilmektedir. Bu şekilde artan harcamalar, ancak devletin normal faaliyetleri dışında gerçekleşen harcamalardır.⁵ IMF'nin uyguladığı istikrar programlarında yer alan en önemli şartlardan biriside hükümetlerce alınan kredilerin kesilmesidir.

³ Halis Yunus Ersöz, **Sosyal Politikalar Refah Devleti Yerel Yönetimler İlişkisi**, <http://iibf.kou.edu.tr/ceko/armaganlar/tokendereli/35.pdf>, 30.12.2006

⁴ Ramazan Gökbuнар, Birol Kovancılar, **Sosyal Refah Devleti ve Değişim**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y1998, S. 3(Güz) s. 251-266.

⁵ Sadun Aren, **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, 11.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 1998, s.230.

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

Dolayısıyla, IMF üye ülkelerde görülen kamu harcamalarındaki aşırılıkları önlemek istemektedir. Kamu harcamalarındaki aşırılıklar sonucu artan talep baskısı ödemeler bilançosunda dengesizliklere neden olduğu bilinmektedir.⁶ IMF üye ülkelere istikrar programlarında oluşan açıkların kapatılmasında para basımının yerine özel finansal piyasalarda kapatılmasını tavsiye etmektedir. Yada vergi gelirlerini attırma yönünde yaptırımlar uygulamaktadır.

Vergiler, ekonomik düzende toplam talebi daraltıcı bir etkiye sahiptirler. Çünkü, vergiler kişilerin kullanılabilir gelirlerinde, bu sayede özel tüketim ve yatırım harcamalarında bir azalmaya neden olmaktadır.⁷

IMF sıkı maliye politikası yoluyla bütçe açığının kapatılması kamu harcamalarının kısılması ve vergilerin arttırılmasını hedefler. Böylece hem kamu gelirleri arttırılacak hemde bütçe disiplini sağlanmış olacaktır.⁸ IMF, fiyat sisteminde istikrarı bozduğunu bildiği halde, biran önce sonuç alınması açısından vergi gelirleri politikalarında dolaylı vergilere daha çok ağırlık vermektedir. Böylece bir anlamda toplam talebi kısarak kamunun borçlanma gereği azaltılmak istenmektedir.⁹

IMF'nin bütün bu önlemleri alırken öncelikli olarak vasıtalı vergilere yer vermesi dikkat çekicidir. Dolaylı vergilerin payının fonlarda dikkate alındığında, toplam vergi gelirleri içerisinde giderek artması, vergi sisteminin adil bir yapıya sahip olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan vergisi kaynaktan kesilen ücretlilerin vergi kaçırma şansı olmadıkları gibi mevcut gelirini vergi dairesine beyan eden çeşitli kategorilerdeki sermayedarların vergi yüklerini hafifletme olanakları son derece geniştir.¹⁰ Dolaylı vergilerin adil bir vergi olmadığı genel kabul görmektedir. Gelir ve servete bakılmadan herkesten aynı oranda alındığı için gelir dağılımını bozduğuna inanılır.¹¹ Kısaca IMF programlarına ve politikalarına yöneltilen eleştirileri şöyle özetleyebiliriz; Ödemeler dengesi açığının hemen kapatılmasını önerdiği için IMF programlarının çok sert olduğu ifade edilir. IMF kökenli

⁶ Seyhun Doğan, **IMF İstikrar Programları ve Türkiye**, İstanbul: Işıklı Yayın, 1997, s.51.

⁷ Hilmi Özkaya, "IMF İstikrar Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Performans Doğu Asya Örneği", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002), ss.12-13.

⁸ Fikret Başkaya, **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara:İmge Kitabevi, 1997, s. 129

⁹ Yusuf Bayraktutan ve Hilmi Özkaya, "IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları" **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:3, 2002/1, s.7.

¹⁰ Mustafa Sönmez, **Türkiye'de Gelir Eşitsizliği**, İstanbul: Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, 1990, ss.57-59.

¹¹ Erhan YILDIRIM, Refia YILDIRIM; "1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. <http://www.bayar.edu.tr/~msempoz/flashindex1.html> 15.11.2004.

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

istikrar politikalarının gerçek gelirleri azaltarak ve zorunlu mal ve hizmetlerin fiyatını arttırarak gelir dağılımını bozduğu ifade edilir.¹²

4. Refah Devleti Oluşumu ve Yapısal Uyum Politikaları

Eşitlik adalet ve sosyallik gibi konular IMF programların ihmal edilmiştir. Bunun temel nedeni de neo-liberal felsefenin kendisidir. Neo-liberal felsefeye göre; fakirlere yardım etmenin en iyi yolu büyümeyi sağlamaktır. Büyümenin faydaları eninde sonunda fakirlere de sızıntı olarak da olsa ulaşacaktır! Bu yaklaşım Sızıntı Ekonomisi olarak da bilinir. Neo-liberaller böyle bir sızıntı ekonomisine gönülden inanmaktadırlar. Ünlü iktisatçı Stiglitz'in dediği gibi; Toplumsal sözleşmenin bir kısmı adaleti, toplum büyüdükçe toplumun kazançlarından fakirlerinde pay almasını, kriz zamanlarında ise toplumun acılarını zenginlerin de paylaşmasını gerektirir. Sızıntı ekonomisi ise, her zaman için yalnızca bir inanıştan, bir inançtan ibaret olmuştur.¹³

Toplumsal refah sorununun en belirleyici yönü pastanın olabildiğince hızlı büyütülmesidir. Gelir dağılımı eşitsizliği tabiri caizse pastanın nasıl paylaşıldığı ve bunun bir sonucu olarak yoksulluğun boyutu toplam refahın düzeyi kadar önemli bir sorundur. Emek, toprak, sermaye gibi üretim faktörlerinin sahipliğinin belirli bir zaman kesitinde bireyler arasındaki dağılımına bağlı olarak, söz konusu zaman zarfında gerçekleşen toplam üretimi çoğunlukla piyasalar, kısmen de piyasa dışı mekanizmalarla hanehalkları bireyler arasında dağıtır. Gelir dağılımı, böylece bu zaman sürecinde farklılıklar gösterecektir.¹⁴

Uluslararasıdaki gelir farklılığı küreselleşme sürecinde daha da arttırmıştır. Birleşmiş Milletler Üniversitesi Kalkınma Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü 2006 yılında gelir dağılımı eşitsizliğinin küresel boyutta durumunu inceleyen raporunu yayınladı. Rapor, Birleşmiş Milletler'e bağlı tüm ülkeleri kapsamına aldığı bunun yanı sıra bu ülkelere ait güncel veriler ya da istatistiki analizlere dayalı tahminlerle yapıldığı için bir ilk olma özelliğini taşıyor.

Rapor ayrıca gelir yerine ilk kez ülkelerdeki servet düzeyine odaklanıyor. Söz konusu rapor, BM Binyıl Kalkınma Planının en önemli hedefi olan yoksullukla mücadelenin ne

¹² Hasan Alpago, Türkiye IMF İlişkileri, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2002, s.77-78

¹³ Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Plan B Yayınları, İstanbul, 2002, s.99

¹⁴ Yazgan, İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1992, s.274

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

kadar kritik bir unsur olduğunu bir kez daha tüm açıklığıyla gözler önüne serdi. Çünkü çalışmaya göre, dünyanın zenginliği Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya-Pasifik bölgesindeki Japonya ve Avustralya gibi ülkelerde yoğunlaşıyor. Bu ülkeler dünyanın hanehalkı servetinin yüzde 90'ını elinde tutuyor. Durumu daha da vahim kılan boyutu dünyada yaşayan yetişkinlerin sadece yüzde ikisinin serveti, kalanların yüzde 50'sinden daha fazla. Yani dünya nüfusunun sadece yüzde 10'unu dünya servetinin yüzde 85'ine sahip. Dünyanın en varlıklı yüzde 30'u Amerika'da yüzde 27 ise Japonya'dadır.¹⁵ Anlaşılacağı üzere dünya üzerinde gelir dağılımındaki bu eşitsizlik, dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun refah düzeyinin düşük olduğunun en çarpıcı gerçeğidir.

IMF, sabit kurlu Bretton Woods sisteminin bir kuruluşu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde uluslararası mali sermaye akımları daha çok cari işlemlerden kaynaklanmakta idi. Oysa, bugünkü mali küreselleşme döneminde sermaye akımlarının cari işlemlerle olan bağlantısı hemen hemen kaybolmuştur. Uluslararası kârlılık ve risk faktörlerine tabi olarak dünya ölçeğinde hareket eden sermaye, hacim olarak ticaret akımlarından çok daha büyüktür. Bugün döviz kurlarında ve sermaye giriş ve çıkışlarında çok büyük bir değişkenlik yaşanmaktadır. Zaman içinde görev ve işlevlerindeki değişmelere ve ana statüsünde yapılan uyarlamalara karşın IMF bu sorunlara göre tasarlanmış bir kuruluş değildir. IMF kriz içindeki ülkelere halâ klâsik reçeteler uygular. IMF kredileri “şartlılık ilkesi” kapsamında toplam harcamaları daraltmaya, para arzını kısımaya, faiz oranlarını yükseltmeye ve vergileri artırmaya yönelik politikalarıdır. Bu uygulamalar ise ekonomide mevcut durgunluğu daha da artırarak üretim ve satışların düşmesine, firmaların borçlarını ödeyememesine, işsizliğe ve iflâslara neden olmaktadır. Dolayısıyla da kriz dönemlerindeki IMF politikaları ülkedeki yoksulluğun daha da artması sonucunu doğurmaktadır.¹⁶

Uygulanan programların başarılı olabilme şartı başlangıç koşulları ve maliye politikalarının kalitesidir. Bütçe ve vergi sistemlerinin başlangıçta yeterli olmaması ile birlikte aynı zamanda ülkenin borç probleminin olmasının da tasarlanacak istikrar programında kalite konusunun ikinci planda kalmasına yol açmaktadır. Zira borç sürdürülebilirliği özellikle kriz dönemlerinde ve hatta onu takip eden dönemlerde birinci öncelik halini aldığı zaman faiz dışı fazla verilmesi için gerekli harcama kısıcı tedbirler ve

¹⁵ BM Gelir Dağılımı Eşitsizliği Raporu,
<http://www.voanews.com/turkish/mobile/displaystory.cfm?id=126913>, 07/12/2006

¹⁶ Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikarı, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri, Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı: 4, 2003, s.151

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

gelir arttırıcı tedbirlerin bir an önce alınması konusunda ortaya çıkan aciliyet kalite konusunu geri plana itmektedir.¹⁷

5. IMF Politikalarından Sosyal Bunalımlara, Çeşitli Ülke Örnekleri

Dünya ekonomisinin yaşadığı krizlerin temel sebebini kar oranlarındaki düşüşe indirmek mümkündür. Buna göre, eğer kapitalist sistemde kar oranları düşükse yatırımların artması, istikrarlı bir büyüme sağlamak, istihdamı arttırmak, fiyat istikrarını korumak çok zor hale gelmektedir. O halde kar oranını arttırmak en temel amaçtır. İşte burada IMF politikalarıyla gelişmiş ülkeler, AGÜ'leri uluslararası işbölümünün bir parçası haline getirerek azalan kar oranlarını arttırmayı amaçlamaktadırlar. Bu yapılırken de, AGÜ'lerin IMF politikalarını kabul etme karşılığında finansman problemleri halledilecektir. Eğer AGÜ'ler tekstil, giyim eşyası, elektrik ve elektronik malzeme, çelik, otomobil, petro kimya gibi teknolojisini standartlaşmış ürünlerde uzmanlaşırlarsa, ucuz hammadde ve işgücü maliyetleri dolayısıyla bu ürünleri çok ucuza üretebilirler. Gelişmiş ülkeler de bu ürünleri ithal ederek maliyetlerini düşürebilir ve kar oranlarını arttırabilirler.

Kapitalist küreselleşme süreciyle birlikte, yaşanan tüm bu gelişmeler, uluslararası ticaretin azalmasına, pazarın küçülmesine, satın alma gücünün düşmesi ve kapitalist birikimin görece daralmasına, kapitalist kar oranlarının görece düşüşüne, üretim kapasitelerinin daralmasına, resesyona, fakirliğin yaygınlaşmasına, dünya düzleminde kuzey-güney, toplumsal ölçekte emek-sermaye kamplaşmalarının derinleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla kar hadlerindeki düşüşler, kapitalistleri üretken yatırımlar yerine spekülasyon alanlarına veya finans oyunlarına yönelmeye başlamıştır. Bu durumda finans sisteminin şişkinleşmesi, sistemin üretken olmayan özelliklerinin güçlenmesine yol açmıştır. Kapitalizmin finans sektörü de meta üreten firmalar gibi kar amacı gütmektedir. Bu kurumların gelişimi, fiziki sermaye birikimi ile paralel olduğunda, kapitalist sistemin işlerliği açısından bir problem yoktur. Finansal karlılık, üretken fiziki sermayenin karlılığının önüne geçtiğinde sistem için problemler başlayacaktır.

¹⁷ Ferhat Emil, H.Hakan Yılmaz, **Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler**, 18. Maliye Kongresi İçin Hazırlanan Taslak Tebliğ Metni, Mayıs-2003, s.17-18

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

Dolayısıyla finansal sistemde ortaya çıkan dengesizlikler IMF'yi bu konuda önlemler almaya yönlendirmiştir. IMF artık dünyada uluslararası mal, sermaye ve para akımlarının önündeki engellerin kaldırılmasına ve daha küresel hale gelen dünyada yer alan ekonomilerin finans piyasalarında dengesizliğe neden olabilecek sorunlarını çözmeye yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Artık amaç, kapitalist ekonomiye entegre olmaya çalışan eski Doğu Bloku ülkelerinin, dünya ekonomisine uyum sürecini hızlandırmak, global dünyanın bir bölgesinde yaşanan veya yaşanacak finansal çalkantıların önüne geçmek ve Kuzeye sorun yaratabilecek, Güney ülkelerini terbiye etmektir. Güney ülkelerinin ekonomileri artık eski önemlerini yitirmişlerdir. Çünkü artık teknolojik gelişmeler güneyin hammadde ve işgücü stoklarının gerekliliğini azaltmıştır. Ayrıca soğuk savaşın sona ermesi dolayısıyla da Güneyin dünyada nüfuz olanı olarak kullanılma gerekliliği de ortadan kalkmıştır.¹⁸

5.1 Endonezya Örneği

1997 Mayıs'ında Tayland'da ortaya çıkıp kısa sürede tüm bölgeye yayılan finansal kriz, bu başarı hikayesinin bir anda bir toplumsal çöküş örneğine dönüşmesine neden oldu. 1998 yılında GSMH % 13 oranında gerilerken, imalât sanayi üretimi % 34'lük bir küçülme yaşadı; enflasyon oranı ise % 6'dan % 59'a fırladı Bu büyük iktisadî daralmaya toplumsal alanda kaygı verici gelişmeler eşlik etti. İşsizlik oranı artıp reel ücretler düşerken yoksulluk oranı iki katına çıktı. Halkın yaşam koşullarındaki bu ciddî bozulmaya tepki olarak düzenlenen gösteriler kısa sürede ülkenin dört bir yanına yayıldı. 1000'in üzerinde insanın yaşamını kaybetmesine neden olan isyanlar ve yaşma ve kundakçılık gibi yüksek dozda şiddet içeren toplumsal olaylar yaşandı. 1998 yılının ilk günlerinde başlayan bu olaylar Mayıs ayında Suharto istifa ettiğini açıklayıp yerine geçen hükümet krizin toplumsal etkilerini hafifletici bir dizi önlem alacağını açıklayana kadar sürdü.

Endonezya'da yaşanan krizin önemli bir özelliği, krizin olumsuz sosyoekonomik etkilerinden yoksul kesimleri korumak amacıyla hükümet tarafından uygulamaya konan önlemler paketidir. Bu paketi oluşturan ve sosyal güvenlik aşı (SGA) olarak adlandırılan bu programlar ağırlıklı beslenme, istihdam, eğitim ve sağlık alanlarını kapsadı.

¹⁸ Alkan Soyak , Cengiz Bahçekapılı, İktisadi Krizler- IMF Politikaları İlişkisi ve Fianace and Development Dergisindeki Yansımaları, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl.13, Sayı.144, 1998, s.54-55

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

Bu anlamda dikkate alınması gereken bir diğer etmen, krizin başlangıcından itibaren Endonezya hükümetiyle yakın ilişki içinde olan ve kriz sonrasında uygulamaya konan istikrar ve yapısal uyum programlarının tasarımında önemli bir rol oynayan IMF'nin tutumudur. IMF, krizin başından Ocak 1998'e kadar geçen sürede Endonezya'daki duruma ve uygulanan istikrar programına ilişkin olarak yaptığı basın açıklamalarında ne krizin olumsuz sosyoekonomik etkilerinden, ne de bu etkilere karşı alınabilecek önlemlerden bahsetmiştir. Toplumsal tepkilerin turmandığı Ocak ayında yapılan açıklamada ise, Endonezya hükümetinin bütçe kaynaklarından bir bölümünü krizin düşük gelirli üzerindeki etkisini azaltmak için kullanmak istemesi durumunda, IMF'nin bunu onaylayacağı belirtilmiştir. Kriz sonrasında tüm harcamalarını zaten kısmış bir hükümetin bunu yapmasının güçlükleri düşünüldüğünde, yoksul kesimlerin yaralarını sarmanın IMF için öncelik taşımadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, yeni hükümetin güvenlik ağı önlemlerini açıklamasıyla IMF'nin tutumunda belirgin bir değişiklik gözlenmiştir. Bu dönemde yapılan açıklamada IMF'nin, hükümetin yoksulları korumaya yönelik yeni kararlarını sevinçle karşıladığı ve bu amaç doğrultusunda bütçe açışının artması gerekliliğinin kurum tarafından da kabul edildiği belirtilmiştir. Açıklamaların akışından, IMF'nin tutumundaki bu değişikliğin ülkede yaşanan sosyal patlamadan ve yeni hükümetin önceliklerinin Suharto dönemindekinden farklı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.¹⁹

5.2. Doğu Asya Örneği

1997 yılı temmuz ayında Tayland'ın döviz kuru çöktüğünde ve mali piyasaları erimeye başladığında ne IMF ne de uluslararası kurumlar pek fazla endişe etmemişti. Ancak Tayland krizi çok kısa bir süre içinde Malezya, Güney Kore ve Endonezya'yı da içine alarak önce Güneydoğu Asya krizine, daha sonra diğer ülkelerin de krize girmesiyle global krize dönüştü.²⁰

Asya krizi sırasında, krize giren ülkelerin tasarruf ve yatırım oranlarının yüksek olmasına karşın, bu kuruluşların, finansal serbestleşmenin sürdürülebilmesi ve uluslararası finans piyasalarında güvenin yeniden kazanılması amaçlarına ağırlık verdiği ve daraltıcı para

¹⁹ Murat Koyuncu, Fikret Şenses, **Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri**, ERC (Economic Research Center) Working Papers in Economics 04/13 October 2004 Middle East Technical University Ankara 06531 Turkey www.erc.metu.edu.tr, s.3-12

²⁰ Menekşe İzgi, Asya Krizi, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F., <http://www.isguc.org/menekse.htm>, 20.02.2007

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

ve maliye politikalarını vurguladığı görülmüştür. Asya Krizi'ni neo-liberal bakış açısıyla yorumlama çabalarına karşın bu krizin uluslararası kuruluş başarısızlığının somut bir örneğini oluşturduğu söylenebilir. Başta IMF olmak üzere uluslararası finans kuruluşlarının krizin gelişini öngöremeyen ve kriz sonrasında da ülke koşullarını dikkate almayan yanlış politikaları, bu kuruluşların farklı çevrelerden yoğun eleştiriyile karşılaşmalarına ve sonucunda da önemli ölçüde prestij kaybetmelerine neden olmuştur. Öte yandan, Türkiye'nin 2000-2001 yıllarında tarihinin en büyük ekonomi krizine IMF destekli bir program uygulanırken yakalanmış olması IMF ile yeni ve daha kapsamlı bir anlaşmanın yapılmasını engellemiştir. Bu durum, bu ülkelerin içine sürüklendikleri alternatifsizlik girdabının en taze örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Bretton Woods kuruluşları aynı yanlı tutumlarını Doğu Asya Modeli'nin G. Kore ve Tayvan'dan bir sonraki evresinin uygulayıcıları olan Endonezya, Malezya ve Tayland'ın başarılarını yorumlarken de sergilemişler ve bu ülkelerin başarısını çeşitli alanlardaki serbestleştirme uygulamalarıyla ilişkilendirmişlerdir. Bu ülkelerin seçilmiş alanlarda müdahaleci politikalar uygulayarak sanayileşme yolunda önemli başarılar elde ettikleri, serbestleştirme yönelimli politikalarının ise olumlu sonuçlar vermediği, aksine eşitsizliklerin artmasında önemli bir rol oynadığı ise ancak daha sonraki titiz çalışmalar sonucunda ortaya konabilmiştir. 1993 yılında yayınlanan ve Dünya Bankası'nın Doğu Asya kalkınmasının katıksız neo-liberalizmden farklı unsurlar taşıdığını kabullenmek zorunda kaldığı Doğu Asya Raporu'nun hazırlanışında Japon Hükümeti'nin ve yoksulluk temasını işleyen 2000/2001 Dünya Kalkınma Raporu'nun hazırlanışında da ABD Hazine Bakanlığı'nın içeriğe yönelik müdahaleler yapmış olması neo-liberal küreselleşmenin başlıca savunucusu konumundaki uluslararası kuruluşların ideolojik temelli baskılara açık konumlarının birer göstergesi olarak değerlendirilebilir. Doğu Asya modelinin konumuz açısından önem kazanan ikinci boyutu, Asya Krizi'nin yorumlanmasıyla ilgilidir. Bu yorumlar da, kriz öncesi kalkınma deneyiminin yorumlarında olduğu gibi derin ideolojik izler taşımaktadır. Neo-liberal gözlemciler bu krizi müdahaleci politikaların iflâsı olarak yorumlarken, serbest piyasa aşırıklıklı dışa açık politikaların bir seçeneğinin bulunmadığının bir kez daha kanıtlandığını ileri sürmektedir. Öte yandan, Bretton Woods kuruluşları'nın Asya Krizi'nin hemen öncesinde bu ülkeleri adeta bir makroekonomik istikrar abidesi olarak gösteren, kriz çıktıktan sonra ise büyük bir dönüş yaparak krizi makroekonomik istikrarsızlıkla açıklayan tutumu bu kuruluşların yanlı ve ideolojik yaklaşımlarının bir diğer örneğini oluşturmaktadır.

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

Bretton Woods kuruluşları'nın, bir kısmı bilimsel olmaktan çok propagandist unsurlar taşıyan değerlendirmeleri Doğu Asya modeline ilişkin tartışmalarla sınırlı kalmamıştır. Bu kuruluşlar, geçiş ekonomilerine yönelik çeşitli değerlendirmelerinde devlet müdahalesinin olumsuz etkilerine ilişkin, bir kısmı haklı çeşitli olumsuzlukları ön plâna çıkarttılar. Öte yandan, bu ülkelerin uzun süren reform süreçlerinde farklı boyutlarda da olsa genelde karşı karşıya kaldıkları, yüksek oranda enflasyon, işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımındaki artan eşitsizlikler, yolsuzluk ve kamu düzeninin bozulması gibi serbest piyasa modeliyle özdeşleştirilebilecek toplumsal maliyetlere yeterli önem vermekten kaçındılar. Bu durum, kuşkusuz, bu kuruluşların küreselleşme sürecine taraflı ve ideolojik yaklaşımlarının bir diğer örneğini oluşturmaktadır.²¹

5.3. Türkiye Örneği

Tüm dünyada 1929 Ekonomik Krizinden sonra uygulamaya konulan Keynesyen iktisat teorisi, durgunluk döneminde vergi indirimlerini ve kamu harcamalarının artırılmasını, enflasyonist süreçte ise vergilerin artırılmasını, kamu harcamalarının ise kısılmasını savunmuştur. Fakat 1970'li yıllara gelindiğinde durgunluk döneminde artırılan kamu harcamalarının ekonomik canlanma ile birlikte kısılmadığı ve bu dönemde azalan vergi gelirlerinin vergi oranları artırılarak ve yeni vergiler konularak giderilmeye çalıştığı gözlenmiştir. Keynesyen reçetenin işlememesinin temel sebebi politiktir.²² Durgunluktan çıkmak yanında seçim zamanı yaklaştığında oylarını artırmak amacıyla genişletici maliye politikalarına yönelen iktidarlar böylelikle oylarını artırmaya çalışırlar²³. Seçim sonrası uygulanan politikalar ise artan kamu açıklarını finanse etmek için vergi oranlarını artırmaktır. Ülkemizdeki durum da dünyadaki gelişmelerden çok farklı olmamıştır.²⁴ Türkiye'de büyük miktarlarda kamu borçlarının ortaya çıkması mali disiplinden uzaklaşılması sonucu olmuştur. Oluşan kamu borçları, kamu harcamalarında kısıntıya

²¹ Fikret Şenses, Neo-liberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?, **ERC Working Paper in Economic 04/09 Ağustos 2004**, Economic Research Center Middle East Technical University Ankara 06531 Türkiye, s.8-12

²² Dilek Dileyici ve Özlem Özkıvrak "Yeni Yüzyılda Mali ve Parasal Politikalarda Yeniden Yapılanma" **İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2, 2000, s.3.

²³ Bruna Frey, **Modern Political Economy**, New-York: Halsted Press, 1978, s.149

²⁴ Dileyici ve Özkıvrak, a.g.m., s.3

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

gidilerek, vergi oranlarının yükseltilmesiyle veya vergi reformlarıyla finanse edilmeye çalışılacaktır.²⁵

Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeler iktisadi sorunlarını aşabilmek ekonomilerini sürdürülebilir bir büyüme temeline oturtabilmek için istikrar programları uygulamaktadır. Bu programlar genellikle IMF ve Dünya Bankası gibi Uluslararası Finansal Kuruluşlar ile birlikte hazırlanmakta ve uygulamaya konmaktadır. Ülkemiz 1958'den buyana toplam 19 adet niyet mektubu ile ekonomisinde istikrar arayışı içinde olmuştur.

Makroekonomik politika amaçlarının gerçekleşmesine katkıda bulunacak olan para programları, içinde özelleştirme, bankacılık gibi unsurların yer aldığı yapısal reformlar ve kamu sektörü açıklarının kontrol altına alınmasına yönelik çabalar istikrar programlarının hemen hepsinde görülen ortak özelliklerdendir. Özellikle bu tür programlarda göze çarpan husus ülkelerin içinde bulunduğu kamu borcu probleminin aşılması ve borç dinamiklerinin sağlıklı bir zemine oturtulması için mali disiplinin öneminin sıkça vurgulanması ve bu anlamda faiz dışı fazla verilmesi suretiyle programın kamu sektörü ayağının sağlaştırılmasıdır. Böylece yüksek enflasyon, ödemeler dengesi ve içeride kamu açıklarıyla karşı karşıya kalan ülkelerin uygulayacağı istikrar programlarının önemli bir unsuru olarak tasarlayacakları sıkı maliye politikaları ile kamu harcamalarını azaltmaları, gelirlerini arttırmaları, borçlarını çevirebilmeleri ve aynı zamanda özel sektöre gerekli mali kaynakların oluşturulması sureti ile devletin ekonomideki ağırlığını azaltarak bu şekilde büyüme ortamına geçilmesi programın ana hedefi olmuştur.

Faiz dışı fazla ulaşmak anlamında gösterilen mali uyum çabaları yakın zamana kadar bütçelerde yapılan kesintiler yolu ile kendisini göstermiş ve özellikle ülkemizde faiz dışı fazlaya ulaşmak için alınması gereken tedbirler tartışması ile de kamuoyunun gündemine taşınmıştır.²⁶

IMF tarafından programlanan ve denetlenen mevcut istikrar tedbirleri de bu mantığın ürünüdür. Bunun ötesinde, faiz harcamalarının milli gelirin % 15'inden fazlasını götürdüğü bir ortamda sürdürülmesi planlanan kamu kesimi faiz dışı fazla hedefi ancak sağlık, eğitim ve kamu yatırımlarında olağanüstü kısıntılar sonucu sağlanabilecektir. Sosyal hizmet

²⁵ Hasan Bülent Kantarcı, "Yeni Türk Lirasının Mali Disiplin Bakımından Değerlendirmesi", **Finans Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı: 490, Ocak-2005, s.59.

²⁶ Ferhat Emil ve H.Hakan Yılmaz, "Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler", <http://www.ceterisparibus.net/maliye/maliye.htm>, 10.11.2004.

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

yatırımlarında planlanan bu türden daralmalar ise bir yandan işgücünün verimini düşürmekte, diğer yandan da ileriki nesillerin refah düzeyini geriletmektedir. Dolayısıyla 2000'li yıllarda Türkiye kamu maliyesinin karşılaştığı temel ikilem, bir yandan borç servisinin sürdürülmesi, diğer yandan da sosyal hizmet yatırımlarının finanse edilmesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. 1990'lı yılların borçlanma temposunun sürdürülemeyeceği ve iç borç yükünün toplumsal maliyetinin çok yüksek olacağı açıktır.²⁷

Türkiye IMF ile son stand-by anlaşmasını Mayıs 2005'de onayladı. Mayıs 2008'e değin sürecek olan bu stand-by ile Türkiye, IMF'den toplam 10 milyar dolara yakın yeni bir ek kaynağa da ulaşmış oldu. Son imzalanan stand-by, 26 Nisan'da IMF'ye sunulmuş bulunan Niyet Mektubu'na dayanmakta ve daha önce 2002'de çizilmiş bulunan ekonomik hedefleri ve sosyal dönüşümleri aynen korumaktadır. Örneğin, 2005 yılı Bütçe Tasarısı ve Yıllık Programı'nda geçen yüzde 5 reel büyüme ve kamu kesiminde yüzde 6.5'lik faiz dışı fazla oluşturma hedefleri esas alınmıştır.

Yeni stand-by Türkiye'nin borç yükünün kalıcı bir şekilde azaltılmasının sadece kamu kesiminde faiz dışı fazlalar ile sağlanamayacağı tespitinden hareket etmekte; ve emek gelirlerinin ve kamu hizmetlerinin kontrol edilmesi yoluyla sağlanması planlanan iktisadi artışı finansal kesimlere aktararak, borç ödemesinde kullanmayı amaçlamaktadır.²⁸ Örneğin ANKA'nın IMF'yle 2000 yılı başından geçerli olmak üzere stand-by anlaşması imzalanan 1999 yılını baz alarak yaptığı belirlemeye göre, memur maaşları satınalma gücü açısından 1999 yılındaki düzeyini hala yakalayamadı. Ortalama memur maaşını dikkate alarak yapılan hesaplama göre, memur maaşları 2000 yılında yüzde 11.5, 2001 yılında ise yüzde 3.8 oranında reel değer kaybetti, 2002 yılında ise memur maaşları reel olarak yüzde 5.7 oranında arttı. Memur maaşlarının 1999 yılında 100 olan satınalma gücü 2005 yılında yüzde 93.5'e kadar gerilemiştir.²⁹

IMF programları bireyi neo-liberal politikalar çerçevesinde ele almaktadır. Küreselleşmenin gerektirdiği liberal politikalar sayesinde ülkenin refah seviyesinin artacağını ve bireylerinde bu durumdan faydalanacağını savunmaktadır. Oysa ülkenin refah seviyesi artarken toplumdaki tüm kesimlerin bundan eşit olarak faydalanacağı söylenemez.

²⁷ Eriç Yeldan, Küreselleşmenin Neresindeyiz? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları (1), http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_06.html, 05.02.2007

²⁸ Eriç Yeldan, **IMF'nin Yeni Stand-By'daki Amaçları**, 25 Mayıs 2005, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/gazete.html>

²⁹ Memurun Gücü Zayıfladı, Sabah Ekonomi, 16.08.2006, www.sabah.com

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

Dolayısıyla IMF bölüşüm ve İstihdam konuları hakkında hiçbir politika önerisinde bulunmamaktadır. IMF'nin önerdiği neo-liberal politikalar bireyler emek piyasasının esnekleşmesi nedeniyle fakirleşmektedirler.³⁰

Sonuç

Refah devleti anlayışına dayalı uygulamalar, özellikle dünya ekonomilerini sarsan 1929 ve 1970'ler de yaşanan bunalımlar sonucu ortaya çıkmıştır. Söz konusu uygulamalarda iki farklı tutum göze çarpmaktadır. 1929 Krizi sonrası Keynesyen Refah Devleti modeli ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kamu harcamalarını artırıcı genişlemeci maliye politikalarının sıklıkla uygulandığını görmekteyiz. Böylelikle, devletler sosyal harcamaları artırarak önce halkın refah düzeyini artırmak istemişlerdir. Ancak söz konusu uygulamalar 1970 bunalımına çözüm bulamayışı ve mevcut krizin boyutunu daha da artırmıştır. Atan harcamalar sonucu oluşan bütçe açıkları ülkeleri finansal ve reel ekonomik krizlere sürüklemiştir. Oluşan bu durum karşısında IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşların güdümünde yeni iktisat politikası tartışmaları ön plana çıkmıştır. Böylece daha önceki uygulamada, sosyal harcamaları artırarak oluşturulmak istenen refah devleti anlayışı yerini tam tersi uygulamaların yer aldığı daraltıcı maliye politikalarına bırakmıştır. Böylelikle önce halk fedakarlık yapacak, yani kemerleri sıkacak sonra refah devleti ortaya çıkacaktır.

Halen uygulanmakta olan IMF programları hemen hiçbir ülkede tam bir başarı sağlayamamıştır. Makro ekonomik istikrar gerçekleşmediği gibi bireysel anlamda refah devleti anlayışı da tamamen sekteye uğramıştır. Uygulanan politikalarla zengin ve fakir arasındaki uçurum daha da artmıştır. Makro ekonomik istikrar halka mal edilerek gerçekleştirilmek istenmektedir. Uygulanan daraltıcı maliye politikaları sonucu vergi yükünün artması gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca refah göstergesi olarak kullanılan kişi başına gelir hesaplamaları da gerçeği ne derece yansıtıyor tartışılır. Eğer bir ülkede refah artışı olup olmadığı araştırılmak isteniyorsa öncelikle halkın temel ihtiyaçlarından olan beslenme, sağlık, eğitim ve barınma gibi gereksinimlerinin ne derece sağlandığı tek tek ortaya konmalıdır.

Her şeyden önce halkın refah düzeyinin yükselmesi için, IMF gibi uluslar arası mali

³⁰ Yeşim Kuştepe, **Türkiye'de IMF Programları Ahlaki Tehlike Yaratıyor mu?: Bir Tartışma**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 2006, s.253

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

kuruluşlarının etkisinden kurtulmak gerekir. Bunun gerçekleşebilmesi için borç alıp borç vermekten ziyade ekonominin tam istihdam denge seviyesine gelmesi gerekmektedir. Yani mevcut üretim faktörlerini tam olarak sisteme enjekte etmesi gerekmektedir, ayrıca bir diğer önemli husus da teknoloji üretmek ve bunu pazarlayabilmektir. Eğer bir ülke birtakım üretim faktörlerinden yoksunsa teknolojiye ağırlık vermeli bu alanda yatırımlarını artırmalıdır.

KAYNAKÇA

- KORAY M., “Sosyal Devlet Kavramında Yeni Gelişmeler”. Sosyal Politika Tartışmaları, Sosyal Devlet ve Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayınları, No:4, Mayıs-1996
- AREN Sadun, İstihdam, Para ve İktisadi Politika, 11.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 1998
- DOĞAN Seyhun, IMF İstikrar Programları ve Türkiye, İstanbul: Işık Yayın, 1997
- ÖZKAYA Hilmi, “IMF İstikrar Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Performans Doğu Asya Örneği”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002)
- BAŞKAYA Fikret, Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, Ankara:İmge Kitabevi, 1997
- BAYRAKTUTAN Yusuf ve ÖZKAYA Hilmi, “IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya’da Ekonomik Performans Sonuçları” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:3, 2002/1
- SÖNMEZ Mustafa, Türkiye’de Gelir Eşitsizliği, İstanbul: Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, 1990
- YILDIRIM Erhan ve YILDIRIM Refia; “1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. <http://www.bayar.edu.tr/~msempoz/flashindex1.html> 15.11.2004.
- ALPAGO Hasan, Türkiye IMF İlişkileri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002
- TAŞÇIOĞLU Arzu, Deniz Vural, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, , Plan B Yayınları, İstanbul, 2002
- YAZGAN, İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1992
- BM Gelir Dağılımı Eşitsizliği Raporu, <http://www.voanews.com/turkish/mobile/displaystory.cfm?id=126913>, 07/12/2006
- ERSÖZ Halis Yunus, Sosyal Politikalar Refah Devleti Yerel Yönetimler İlişkisi, <http://iibf.kou.edu.tr/ceko/armaganlar/tokerdereli/35.pdf>, 30.12.2006
- KOYUNCU Murat ve ŞENSEL Fikret, Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri, ERC (Economic Research Center) Working Papers in Economics 04/13 October 2004 Middle East Technical University Ankara 06531 Turkey www.erc.metu.edu.tr
- SOYAK Aklan ve BAHÇEKAPILI Cengiz, İktisadi Krizler- IMF Politikaları İlişkisi ve Fianace and Development Dergisindeki Yansımaları, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl.13, Sayı.144, 1998
- ŞENSEL Fikret, Neo-liberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?, ERC Working Paper in Economic 04/09 Ağustos 2004, Economic Research Center Middle East Technical University Ankara 06531 Türkiye

Faik Çelik: *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı.*

DİLEYİCİ Dilek ve ÖZKIVRAK Özlem “Yeni Yüzyılda Mali ve Parasal Politikalarda Yeniden Yapılanma” İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:2, 2000

İZGİ, Menekşe ; Asya Krizi, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F.,

<http://www.isguc.org/menekse.htm>

Bruna FREY, Modern Political Economy, New-York: Halsted Press, 1978

KANTARCI Hasan Bülent; “Yeni Türk Lirasının Mali Disiplin Bakımından

Değerlendirmesi”, Finans Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı: 490, Ocak-2005

EMİL Ferhat ve YILMAZ H.Hakan, “Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve

Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler”,

<http://www.ceterisparibus.net/maliye/maliye.htm> ,10.11.2004

Sabah Ekonomi, Memurun Gücü Zayıfladı, 16.08.2006, www.sabah.com

YELDAN Erinç, Küreselleşmenin Neresindeyiz? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_06.html, 05.02.2007

YELDAN Erinç, IMF'nin Yeni Stand-By'deki Amaçları, 25 Mayıs 2005,

<http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/gazete.html>

KUŞTEPELİ Yeşim, Türkiye’de IMF Programları Ahlaki Tehlike Yaratıyor mu?: Bir Tartışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 2006